

Facebook'ta
beğenin

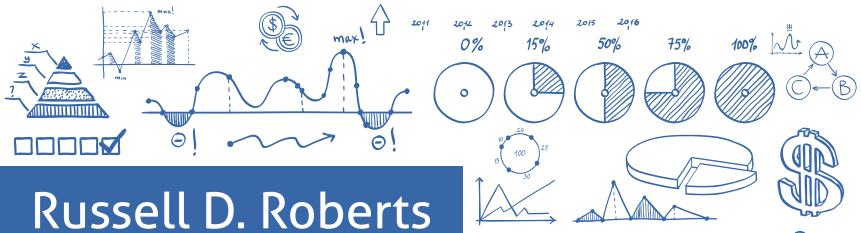
Twitter'da
takip edin

Pinterest'te
"pin"leyin

Goodreads'te
kitaplarınıza ekleyin

Russell D. Roberts

Görünmez Kalp

Çeviren:
Prof. Dr. Mustafa Acar

Bir İktisadiyat Romanı

7. BASKI

BB101

2014 2015 2016

10 20 30 40 50 60

1 2 3 4 5 6 7

Russell D. Roberts
Görünmez Kalp
Bir İktisadiyat Romanı

The Invisible Heart: An Economic Romance

Çeviren: Mustafa Acar

BB101 Yayınları: 11
7. Baskı: Ocak 2016;
1-6. Baskılar: 2003-2013
(Liberte Yayınları ve Liman Kitapları)
ISBN 13: 978-605-9802-02-4

Copyright © 2015, BB101 Yayınları®
Copyright © 2001, MIT Press

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında yayinevimiz kanuni takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Yönetmeni: Selçuk Durgut
Kapak Tasarımı: Furkan Şener (www.furkansener.com)
Sayfa Tasarımı: Ekşi Kitaplar

Baskı: Tarcan Matbaası
Adres: Zübeyde Hanım Mah.Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara
Telefon: (312) 384 34 35-36 • Faks: (312) 384 34 37 • Sertifika No: 25744

Adres: Dr. Mediha Eldem Sok. No: 68/9, Kızılay, Ankara • Telefon/Faks: (312) 434 44 64
E-Mail: info@eksikitaplar.com • Web: www.eksikitaplar.com • Sertifika No: 25787

BB101 Yayınları bir Ekşi Kitaplar markasıdır.

RUSSELL D. ROBERTS

George Mason Üniversitesi'nde ekonomi profesörüdür. *New York Times* ve *Wall Street Journal*'de yazmaktadır. Roberts özellikle ekonomist olmayanlara iktisat öğretmek üstüne çalışmaktadır.

1994 yılında yayınlanan ilk kitabı olan *Tercih: Bir Serbest Ticaret ve Korumacılık Öyküsü*, *Business Week* ve *Financial Times* tarafından iş dünyasıyla ilgili yılın en iyi kitaplarından biri olarak değerlendirilmiştir.

Roberts, iktisadî içerikli fakat hikâye türünde bir eser olan *Görünmez Kalp: Bir İktisadiyat Romanı* adlı eserini 2001 yılında yayınlamıştır. Roberts'ın bu kitabı iktisat eğitimi almamış kişiler için, bir iktisat kitabı niteliğindedir. 2008 yılında Roberts'ın diğer romanı *Her Şeyin Bedeli* yayınlanmıştır. Yazar bu romanında kendiliğinden doğan düzen, fiyat sistemi ve kriz durumunda piyasa ekonomisi gibi belli başlı konulara değinmiştir.

Bunların yanısıra, Roberts, ödüllü bir podcast programı olan EconTalk'un da sunucusudur.

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü / 9

Teşekkür / 19

1. OKULUN İLK GÜNÜ / 23

2. GÜZEL VE ÇİRKİN / 36

3. TEHLİKE VE HAZ / 40

4. BAŞBAŞA / 56

5. DÜŞÜK ÜCRET, AŞIRI ÇALIŞMA / 64

6. IŞIKLAR KARARIRKEN / 77

7. TÜKETİCİYİ SÖMÜRMEK / 87

8. SİHİRLİ PARMAKLAR / 112

9. SİRENLER ÇALARKEN / 118

10. ÂDİ VE SEFİL / 126

11. SOĞUK ORTASINDA / 136

12. KÖŞEYE SIKIŞTIRILAN CANAVAR / 150

13. OYUNUN KURALLARI / 158

14. CİDDİ RAKAMLAR / 172

15. TATLI SADAKA / 177

16. RAKAMLAR İFŞA EDİLİYOR / 203

17. AKINTIYLA BERABER YÜZMEK / 212

18. SON DERS / 240

19. DÜNYAYI DÜZELTMEK / 255

20. ŞOV ZAMANI / 275

21. FAZLA BOZUKLUK / 280

Kaynaklar ve Tavsiye Kitaplar / 285

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

AYNEN SERBEST TİCARET VE KORUMACILIK SORUN-
salı gibi piyasa ve regülasyon, yani iktisadî haya-
tın düzenlenmesini bireysel kararlara dayalı piya-
sa kurumuna mı, yoksa gözetim-denetim-üretim-bölüşüm
işlevleri çerçevesinde kamu otoritesinin regülasyon kuru-
muna mı bırakmak gerektiği sorunsalı da, iktisadın kadim
sorunsallarından biridir. Bir başka deyişle, “piyasa mı, dev-
let mi?” konusu iktisatta çok önemli bir konudur.

Bir yanda tepede bir koordinatör ve planlayıcının olma-
dığı, bireylerin kendi menfaatlerini göz önünde tutarak
yaptıkları tercihlere dayalı, arz ve talebin fiyat mekaniz-
masıyla dengelendiği ortamın, yani piyasanın en optimal
sonuçlara yolaçacağını savunan doğal özgürlükçü, bireyci,
rekabete dayalı, serbest piyasacı görüş; diğer yanda piya-
sanın kendi başına bırakıldığında kötü sonuçlar doğuraca-
ğını, gelir eşitsizliğine yol açacağını, açgözlü, gözünü para
hırsı bürümüş işadamlarının çalışanları açlık ve sefalet
mahkûm edeceğini, dolayısıyla devletin aktif yeniden da-
ğıtımçı bir rol üstlenmesi gerektiğini savunan planlamacı,
regülasyona dayalı, müdahaleci, kolektivist, piyasa karşıtı,

devletçi görüş. Esasen bu ikilemede yapılacak bir tercih, yalnızca iktisat politikası alanıyla sınırlı kalmayan, ima ettiği şeylerle felsefi-ideolojik-kültürel ve siyasal olmak üzere hayatın tüm alanlarını etkileyen bir tercih olması münasebetiyle çoğu kez sanıldığından daha önemlidir.

Devletin piyasaya müdahale araçları ve bunların muhtemel sonuçları meslekten iktisatçıların hiç de yabancıları olmadıkları, standart iktisat ders kitaplarına girmiş konulardır. Her şeyin bir bedelinin, her tercihin bir alternatif maliyetinin olduğu, iktisadın hayatın tüm alanlarına şamil evrensel ilkelerinden biridir. Bu çerçevede piyasaya dışarıdan yapılan her müdahalenin kısa, orta ve uzun vadeli görünen ve görünmeyen birçok sonucu, dara kaybı olarak anılan toplumsal maliyeti bulunmaktadır. Her bir müdahale aracıyla belirli kesimlere avantajlar sağlanırken bunun bedelini ya öteki toplum kesimleri, ya da bir bütün olarak bütün toplum ödemektedir. Piyasaya müdahale şekillerinin önemli birkaçını ve bunların toplumsal maliyetlerini satırbaşları hâlinde hatırlatmak gerekirse:

Taban fiyat üreticiye destek sağlamak, tarımsal destekleme programı uygulamasında üreticilerin, asgarî ücret uygulamasında ise çalışanların gelir düzeyini yükseltmek amacıyla başvuru bir müdahale şeklidir. Bu şekilde piyasanın kaldıramayacağı, denge fiyatının üstünde bir fiyat garanti edilince gerçekten de üreticinin eline yüksek fiyat geçmekte, geliri artmaktadır. Ancak bunun sonucunda piyasanın ememeyeceği bir arz fazlası ortaya çıkmakta, kamu otoritesinin devreye girerek, ilân ettiği yüksek fiyatlardan alım yapmak suretiyle bu fazlayı ortadan kaldırması gerekmekte, dolayısıyla finansman ve stoklama maliyetleri gündeme gelmektedir. Sözkonusu finansman para basımı yoluyla sağlanırsa enflasyon, vergilerle sağlanırsa şimdiki

vergi mükelleflerine ek vergi yükü, borçlanma yoluyla sağlanırsa da bu kez gelecek kuşaklar için vergi yükü demektir. Bu arada kamunun aşırı borçlanma ihtiyacının faizleri artırmak suretiyle bir yandan yatırım maliyetlerini yükseltmek, diğer yandan özel kesime yeterli kaynak bırakmamak şeklinde ortaya çıkan dışlama etkisi nedeniyle yatırımları daraltıcı, üretimi azaltıcı ve işsizliği artırıcı, kısaca ekonomik krizlere davetiye çıkarıcı bir etkisi sözkonusudur. Dış borçlanmanın ise gerek iç politikada gerekse dış politikada dış müdahalelere açık, manevra alanı sınırlı bir ekonomik ve siyasal yapıya yol açmak gibi bir bedeli de vardır.

Öte yandan, sözde, niteliksiz işgücünü korumak amacıyla yapılan ve asgarî ücret şeklinde ortaya çıkan taban fiyat uygulamasının arzu edilmeyen sonucu da, işgücü maliyetlerinin yükselmesi ve işgücü arzı fazlasının ortaya çıkması, sonuçta belirlenen yüksek işgücü fiyatlarından dolayı işçilerin bir kısmının işsiz kalmasıdır. Bir kez daha müdahalenin arzu edilmeyen sonucu, kendilerine yardım etmek amacıyla yapılan müdahaleden en çok da bizzat o insanların –örneğinizde işçilerin– olumsuz etkilenmesidir.

Başka bir müdahale örneği bu kez tüketiciyi korumak amacıyla, arz-talep dengesinin desteklemeyeceği oranda düşük fiyatlar garanti etmeyi öngören, tavan fiyat uygulamasıdır. Bu uygulamanın bedeli ise üretim veya arz yetersizliği, bunun sonucu olarak doğan kıtlıklar ve kuyruklar, dolayısıyla ortaya çıkan karaborsada ancak daha sınırlı bir tüketici kitlesinin fahiş fiyatlar ödeyerek mal bulabilmesi, bir kısım tüketicinin ise tüketim imkanından büsbütün mahrum kalmasıdır.

İç piyasaya müdahalenin en yaygın uygulaması vergilerdir. Vergiler sayesinde kamu hizmetleri yürütülmekte,

devletin toplum kesimleri arasında gelir transferi yapmasının bir aracı olarak vergiler kullanılmaktadır. İnsanların can ve mal güvenliğinin korunması ve sağlıklı bir piyasa mekanizmasının işleyişi için rekabetin kurallarına uyulup uyulmadığını denetleyebilen etkin bir kamu gücüne olan gereksinimi, en serbest piyasacı iktisatçılar bile kabul etmektedirler. Bu çerçevede vergilerin tümüyle ortadan kaldırılmasını savunmanın rasyonel bir temeli olamaz. Ancak devlete aşırı müdahaleci ve bölüşümcü bir işlev yüklenmesi, kamu otoritesinin savurganca davranıp bütçe denklığıne dikkat etmemesi ve kamu finansman açıklarını kapatmak amacıyla vergilere aşırı yüklenilmesi hâlinde bu kez bir yığın arzu edilmeyen sonuçla karşılaşılmaktadır.

Aşırı vergiler insanlarda çalışma şevkini kırmakta, bu ise üretimde daralmaya yol açmaktadır. Daralan üretim, azalan gelir demek, bu da küçülen vergi tabanı demektir. Öte yandan aşırı vergiler insanlarda vergi kaçırma eğilimini körüklemektedir. Gerek vergi kaçırma endişesinin sonucu olarak kayıtdışı ekonominin büyümesi, gerekse üretimin azalması sonucu vergi tabanının küçülmesi nedeniyle vergi hasılatı da, ilk başta vergi oranlarını artırmakla amaçlananın tam tersine, vergi hasılatını düşürebilmektedir.

Akla gelen diğer iki önemli müdahale aracı dış ticarete, ülkeler arasında mal ve hizmetlerin serbestçe dolaşmasını engellemeye yönelik olarak başvurulmuş tarifeler ve kotalardır. İthal malların fiyatları üzerine sınırda vergi konması olan tarifelerle, ithalatı yapılabilecek mal miktarının sınırlanması olan kotalar özü itibarıyla aynı sonuçları doğuran araçlardır. Her ikisinin de kısa vadeli sonucu iç piyasada arzın sınırlandırılması, fiyatların yükselmesi ve yerli üreticinin kâr marjının yükselmesidir. Fiyatların yükselmesine ek olarak, tarifeler ve kotaların orta ve uzun vadeli, ilk ba-

kışta bir kısmı görünmeyen sonuçları ise dış rekabetin engellenmesi nedeniyle teknoloji yenileme arayışının sekteye uğraması, verimliliğin ve kalitenin düşmesi, mal çeşitliliğinin azalmasıdır. Sonuçta tüketiciler çeşidi daha az, kalitesi daha düşük malları daha yüksek fiyatlardan satın almak zorunda kalmaktadırlar. Tarifelerle kotalar arasındaki tek fark, tarifelerde vergilerin ithalat vergi geliri olarak devlete giderken, kotada arzın daraltılması dolayısıyla yükselen fiyatlardan doğan kota rantının ya ithalat lisansına sahip yerli şirketlere, ya da şayet kota gönüllü ihracat kısıtlaması şeklinde uygulanıyorsa, ihracatçı ülkenin şirketlerine gitmesidir.

Bu arada ilk bakışta görülmeyen bir sonuç da, gerek tarife, gerekse kota yoluyla ithalatın sınırlandırılması–ihracat ile ithalatın birbirine bağımlı çift yönlü yol gibi olması nedeniyle–ihracat endüstrilerinin de gerilemesi, dolayısıyla başlangıçta ithalata ikame endüstrilerde meydana gelebilecek bir istihdam artışının ihracat endüstrilerindeki gerilemeyle nötrleşeceği, net bir istihdam kazancının olmayacağıdır. Bir başka deyişle ithalatı sınırlandırmanın bir bütün olarak ekonomi düzeyinde istihdamı artırması oldukça kuşkuludur.

Belki bunlardan daha önemli bir sonuç da, ithalat sınırlandırıldığı için daha ucuza dışardan temin edilebilecek malları içerde üretmek için çok daha fazla emek, sermaye, zaman ve girişim gücünün bu alanlara tahsis edilmesi nedeniyle, başka alanlarda kullanılacak değerli kaynakların bu şekilde israf edilmesi, daralan teknolojik imkânlar, yapay olarak cazip tutulan bazı iş alanları yüzünden insanların seçeneklerinin ve hayal dünyalarının sınırlandırılması, daha statik, daha bulduğıyla yetinen bir dünyaya bizi mahkûm kılmasıdır. Kısaca karşılaştırmalı üstünlükler il-

kesine riayet etmemenin bedeli ağırdır.

Regülasyon yalnızca yukarıda değinilen müdahale araçlarıyla da sınırlı olmayan, kapsamı çok daha geniş bir kavramdır. Regülasyonun kapsamı siyasal iktidara sahip olanların politik tercihlerine göre dış ticaretten kalkınma planlarına, eğitimden kültüre, sosyal yardım programlarından çevre düzenlemelerine kadar yığınla alana şamil kılınabilir. Regülasyonların tümüyle yokluğunu rasyonelize edebilmek belki zordur. Hatta rekabeti ortadan kaldırmayan, kimseye özel olarak ayrıcalık tanımayıp, kime avantaj sağlayacağı önceden bilinmeyen gayri-şahsî genel ve soyut kuralların konması ve keyfiliğin önlenmesi anlamında regülasyon gereklidir de. Ancak piyasa kurumuna güvensizlik temelinde hemen her beşerî-iktisadî faaliyetin sıkı kontrolü, izne tâbiliği, bürokrasi fazlalığı anlamında aşırı regülasyonun son tahlilde topluma ağır bir bedel ödeteceği muhakkaktır. Bu çerçevede yalnızca mal ve hizmetler ile faktörlerin değil, aynı zamanda fikirlerin de serbest piyasasından söz edilebilir. Rekabet yalnızca fiziksel üretim alanında değil, pekâlâ fikirler düzeyinde de olabilir.

Fikirlerin serbest piyasasına yasaklar ve baskılar biçiminde yapılacak müdahalelerin, yukarıda mal-hizmet ve faktör piyasasına yapılan müdahalenin toplumsal maliyetinden hiç de aşağı kalır olmayan, belki daha da ağır bir maliyeti olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir. Şiddete ve teröre yönelen marjinal, militarist hareketlerin, organize suç örgütlerinin daha çok baskıcı ortamlarda ortaya çıkmaları ve bu tür toplumların verimlilik ve ekonomik rekabette geride kalmaları bu gerçeğe işaret etmektedir. Bastırılmış her düşünce, ifade imkânları kısıtlanmış her öneri, homojen ve tek tip toplum yaratma özlemiyle yaşama şansı verilmeyen her çeşitlilik, dünyayı ve yaşamımızı olumlu anlamda dö-

nüştürme potansiyelinin, dünyayı bizim için daha yaşanır kılmaya imkânının daha doğmadan öl(dürül)mesi anlamına gelebilir. Politika yapıcılarının bu anlamda çeşitliliğe, çoğulculuğa ve serbestliğe prim vermemelerinin alternatif maliyetinin çok yüksek olduğunu göz önünde bulundurmalarında yarar vardır.

Piyasa karmaşık bir süreçtir. Ezici çoğunluğu birbirini tanımayan milyonlarca insanın birbirinden habersiz bireysel çabalarının kümülatif sonucudur. Bu haliyle piyasa tropikal yağmur ormanına benzer. Yağmur ormanında varlığı başka canlıların varlığı ve faaliyetlerine bağlı binlerce canlı bir arada yaşar. Dışardan birilerinin baltayla ormana girmemesi hâlinde orada canlı hayat bütün karmaşıklığına rağmen gayet sade biçimde devam eder. Orada dengeleri değiştiren, birtakım canlı türlerinin yok olması tehlikesi doğuran şey, dışarıdan yapılan müdahalelerdir. Karmaşık sistemlere müdahalenin öngörülmeven sonuçları vardır. Russell Roberts'ın bu kitapta isabetle vurguladığı üzere, yağmur ormanında sarı çiçeklerin fazla olduğunu öne sürüp onlardan bir kısmını yok etmeye kalkışmanın o bitkilerle beslenen binlerce hayvanın hayatını tehlikeye atması çok muhtemeldir. Nitekim ABD'de Yellowstone millî parkından kurtların temizlenmesi girişiminin bu tür sonuçları olmuştur.

Piyasa da aynen buna benzer. Bir kısmına yukarıda değinildiği gibi çoğu kez iyi niyetle piyasaya dışardan yapılacak müdahalelerin de öngörülmeven, arzu edilmeyen, yardım edilmek istenen toplum kesimlerini mağdur eden sonuçları vardır. Dolayısıyla iktisadî karar birimlerinin tercihlerini sınırlayan, -bireylere nasıl davranacaklarını dikte etmek ve yetişkinlere çocuk muamelesi yapmak suretiyle- onlardan sorumluluk duygusunu uzaklaştıran bir adım atmadan

önce, Bastiat'ın iyi bir iktisatçının ayırddedici niteliği saydığı şeyi yapmak, atılması düşünülen adımın sadece görünen sonuçlarını değil, aynı zamanda öngörülmesi gereken sonuçlarını da hesaba katmak gerekir. Toplumsal bütünlük ve ulusal çıkarlar, yerli sanayileri korumak vb. gibi gerekçelerle mal-hizmet-insan-fikir trafiğini ve bireysel tercihleri sınırlandırmak, kimi kültürel, dinsel, ideolojik veya beşerî tercihlere hayat hakkı tanımayacak biçimde, kamu otoritesini toplumsal hayatın her alanında müdahil kılmanın verimlilik kaybı, nitelikli eleman kaybı, çeşitlilik kaybı, yaratıcılık kaybı, ekonomik atılım için gerekli toplumsal enerjinin israf edilmesi, yaşama sevinci ve yaşam memnuniyetinin olumsuz etkilenmesi açısından çok ağır bir bedeli olabilir. Sonuçta ortaya çıkması muhtemel durumun, söz konusu sınırlamaların daha ilk başta konulma gerekçesiyle tamamen çelişen bir durum olduğunu görebilmek, herhalde nitelikli iktisatçı ve siyasetçilerin ayırddedici vasfıdır. Nitelikli iktisatçı ve nitelikli siyasetçilerin sayısının çoğaltılabilmesi oranında bir toplumun geleceğe umutla bakabilme şansı vardır demek, abartılı bir yargı sayılmamalıdır.

Bu çerçevede elinizdeki kitap devlet mi-piyasa mı konusunu yazarın öteki kitabı *Tercih*'te başarıyla denediği roman tarzında tartışmaktadır. Kahramanlarımız Sam ile Laura son onyıllarda dünya başkentliği vasfı iyice öne çıkmış olan Washington DC'de özel bir lisede öğretmenlik yapmaktadır. Ekonomist olan Sam piyasanın ve iş hayatında başarının erdemine, rekabetin dizginlediği bir kapitalizmin bizim için daha yaşamaya değer bir dünya yaratacağına inanan, sıradışı, akıntıya karşı kürek çeken, bu nedenle de çoğu zaman görüşleri aykırı bulunan biridir. İngilizce öğretmeni olan Laura ise devlet kurumlarının aktif denetim ve gözetiminin gereğine, aksi takdirde açgözlü işadamlarının insafına kalacağı-

mıza, yoksulluk sorununu sosyal yardım programlarından başka türlü çözemeyeceğimize inanan, dünyayı aktif müdahaleyle düzeltmek isteyen bir kişidir.

Bir metro istasyonunda tesadüfen başlayan arkadaşlık giderek ilerler. Bu arada arkadaşlığın ilerleme sürecinde çeşitli vesilelerle, ikili veya çoklu değişik ortamlarda, yukarıdaki sorunsalın konuşmadık, tartışmadık yanını bırakmazlar. Dilencilere para mı, yoksa meyve suyu vermek mi daha iyidir konusundan, erdemli yardımın nasıl bir şey olacağına, zorunlu kemer takma ve ayrımcılık karşıtı yasalalarına, iktisadî adaletin nasıl sağlanıp dünyanın hangi araçlarla daha iyi bir yer hâline getirilebileceğine, kuru temizlikçilerin neden kadın bluzlarını erkek gömleklerinden daha pahalıya temizlediklerine, kâr amacıyla işadamlarının işyerlerini başka ülkelere kaydırmalarının zalimce bir şey olup olmadığına, televizyon dizilerine yansıyan iş adamı ve işâlemi imajının gerçeği yansıtıp yansıtmadığına, ve nihayet yoksullara devletin kontrolündeki sosyal yardım programlarıyla mı, yoksa özel hayır girişimleriyle mi daha iyi yardım edilebileceğine.. varıncaya kadar yığınla konu bu tartışmadan nasibini almaktadır.

Sam'in Laura'nın olmadığı ortamda, sınıfta öğrencilerle yaptığı tartışmalar da Laura'yla yaptığı tartışmalardan aşağı kalır değildir. Dünyada petrolün bitme tehlikesinin olup olmadığı, fıstık odasında yenmemiş bir fıstık bulmanın fırsat maliyetiyle dünyanın günün birinde petROLSÜZ kalma ihtimali arasındaki ilişki, başarılı ve iyi işleyen bir sosyal politika dizayn etmenin zorluğu, karmaşık sistemlere müdahale etmenin görünmeyen etkileri, özçikarın ne kadar güçlü bir motivasyon kaynağı olduğu, vb. birçok konu değişik boyutlarıyla sınıfta, öğrencilerle birlikte sesli düşünerek irdelenmektedir. Bu arada fonda bir aşk hikâ-

yesinin bulunmasının, özellikle genç okuyucular açısından romanın sürükleyiciliğine ciddi bir olumlu katkı yaptığı da vurgulanmalıdır.

Kanımcıca *Görünmez Kalp* içerdiği birbirinden ilginç ve önemli tartışma konularıyla giriş ve orta düzey iktisat derslerinde rahatlıkla yardımcı ders kitabı olarak okutulabilecek bir kitaptır. Dolayısıyla elinizdeki kitabın özelde iktisatçılar, genelde sosyal bilimciler için iyi bir kaynak olduğunu söylemek mümkündür. Ancak kitabın yalnızca iktisatçılara veya sosyal bilimcilere hitap etmediği, esasen piyasa, regülasyon, devletin ekonomideki rolü, rekabet, işdünyasında başarımın ilkeleri, piyasaya aktif müdahalenin görünür ve görünmez maliyetleri vb. konulara ilgi duyan herkes için yararlı, ufuk açıcı bir kitap olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Orijinal metinde (Kaynaklar bölümü dışında) parantez bulunmayıp, anlamı daha belirgin kılmak amacıyla zaman zaman köşeli parantez içine konmuş ifadeler bize aittir. Yine orijinal metinde dipnot veya sonnot yoktur. Türk okuyucuya yabancı gelebilecek kimi noktaları açıklığa kavuşturmak amacıyla eklenmiş olan dipnotlar bize aittir.

Son olarak, bu kitabın elinize ulaşmasında yardımını gördüğüm dostlara, elyazması çevirileri bilgisayara aktarma konusundaki yardımlarından dolayı Ayşe Acar'a, kendilerine ayırmam gereken zamanın bir kısmını tercümeyle ve öteki entelektüel faaliyetlerle paylaşmak zorunda kalan, sinir katsayımın yükseldiği zor zamanlarda bana katlanan eşim, annem ve çocuklarıma, kitabın çevrilmesine teşvik eden ve yayına hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkürler.

Mustafa Acar

Ankara

12 Haziran 2002

TEŞEKKÜR

BU KİTABIN YAZILMASINDA, GENEL OLARAK TEŞVİK etmekten tutun da çeşitli elyazması müsveddeler üzerinde detaylı yorumlara varıncaya kadar pek çok insanın yardımını gördüm. Bu insanların görüşleri siyasî ve felsefî spektrumun her alanına uzanıyor. Birçoğu kitaptaki görüşlerin bazıları veya çoğuyla aynı fikirde değil. Bazıları hemen hemen hepsiyle hemfikir. Hataların tümü bana ait.

Büyük hocalar, büyük öğrenciler ve büyük kitaplardan bilgi edinme şansına sahip oldum. Bu kitapların bir kısmını “Tavsiye Kitaplar” bölümünde bulabilirsiniz. Sayısız hocalarım arasında özellikle Gary Becker, Milton Friedman, Deirdre McCloskey, Sol Polachek, George Stigler ve Ken Wertz’e teşekkür etmek isterim. Bu insanlar benim ekonomik düşünme tarzına tutkun hale gelmemde oldukça etkili oldular.

Bu kitap ortaya çıkışının erken ve geç dönemlerinde birçok defalar reddedildi. Victoria Richardson Warneck, Mina Cerny Kumar ve Jane MacDonald’a yardımları ve şevkleri, Judy Feldman’a yorumları ve mükemmel editörlüğü, niha yet tüm MIT Press çalışanlarına destekleri için minnettarım.

Center for the Study of American Business'ta çalışmaktan ve St. Louis Washington Üniversitesi'nin bir parçası olabilmekten çok hoşnutum. Merkezin kurucusu ve direktörü Murray Weidenbaum'un hatırladığı ortam, düşünmek ve yazmak için mükemmeldi.

Teşvikleri, fikirleri, destekleri ve ilk elyazmaları üzerindeki yorumları için Derek Blakeley, Yael Bloom, Catherine Bradford, Anna Canrwell, Les Cook, Morgan Fahey-Vornberg, Tamar Fredman, Larry ve Phyllis Terry Friedman, William Frucht, Pete Geddes, Susan Ginsburg, Dan Gressel, Lisa Harris, Jamie Harris-Gershon, Jon Hart, David Henderson, Scott Jennings, Kevin Kane, Robert Kirk, David Kowalczyk, Barbara ve David Kupfer, Jennifer Krupp, Marc Law, Dwight Lee, Michael Levin, Arthur Lieber'in Metro Sınıfı, Gordon MacKenzie, Dick Mahoney, Allan Mazur, Chris Moseley, Stephen Moss, Peter Mueser, Alan Nemes, Rafi Nemes, Bruce Nichols, Robin Orvis, Ed Peets, Sarah Pierson, Dan Pink, Kathryn Ratte, Andrea Millen Rich, Jennifer ve Joe Roberts, Max Rosenthal, Andy Rutten, Allen Sanderson, Hyim Shafner, Sara Winkelman, Dalit Sharfman, Murray Weidenbaum ve Ellianna Yolkut'a teşekkür ederim.

Aşağıda sıraladığım nedenlerle özel teşekkürlerim şu insanlara gidiyor: şiir, ilham, yürek ve dünyayı değiştirme tutkusu için anne-babam Shirley ve Ted Roberts. Müsveddeyi defalarca okuyup harika geri bildirim sağladılar. Sinatra tavsiyesi, ilk yazmalar üzerine verdikleri muazzam geri bildirim ve buradaki konular ve dünyanın en iyi nasıl düzeltilebileceği konusundaki saatler süren tartışmalar için Mindee ve Zev Fredman; burada yer alan konular üzerine saatlerce devam eden sohbetler ve fevkalade önerileri için Bevis ve Patience Schock; yazmaların ilk nüshaları üzerin-

deki harika yorumları ve kaliteli iktisadın nasıl net bir şekilde anlatılabileceği konusundaki saatler süren sohbetleri için Don Boudreaux; beni kitabı iyileştirmeye zorlayan, dili geliştirme konusunda olağanüstü önemde tavsiyelerde bulunan ve yakın aile bireyleri dışında elyazmalarını defaatle okuma rekoru kıran Gary Belsky.

Çocuklarıma, “Sam ve Laura’ya neler oluyor?” diye sorup cevabı daima hevesle dinlemelerinden dolayı teşekkür ederim.

Nihayet, müsvedde üstüne müsvedde okumaktan bıkmayan ve her birini yorumlarıyla geliştiren, tüm inişleri ve çıkışlarıyla bu kitabın evrildiği beş yıl boyunca yardım ve ilham sağlamış olan karım Sharon’a teşekkür ederim. Görünmez kalbi herkesten çok o biliyor.

Russ Roberts

1

OKULUN İLK GÜNÜ

SAM GORDON SINIFA GİRİNCE ÖĞRENCİLER DALDIK-ları sohbetten başlarını doğrulttular. Uzun boylu, ince bir adamdı. Yürüyüşü bir kukla çıkarıyordu ortaya, odaya hızla girerken tüm dizleri de dirsekleri de canlı bir şekilde sallanıyordu. Koyu kıvrıkcık saçları teninin donukluğunu dışa vuruyordu. Kravat takmış, ceket ve hâkî renkli bir pantolon giymişti. Kravatı yılda bir defalığına, okulun ilk günü için takmıştı.

Konuşmaya başlamadan önce Sam âdetâ göğe doğru giden biri gibi görünüyordu. Okul dönemi sonunda, onu defalarca yukarı bakarken görmüş olan öğrencileri, iktisat-taki bütün soruların cevaplarının sanki Edwards Lisesi'nin tavanlarına kazınmış olduğunu düşünürlerdi. Oysa Sam'in yaptığı, düşüncelerini bir araya toplamaktan ibaretti.

Sam adını tahtaya yazdı, içinde oynayan kelebekleri dağıtmak için derin bir nefes aldı, burun köprüsündeki tel halkalarını yukarı itti ve öğrencilerine döndü.

“Adım Sam Gordon. Dersimiz de Yaşam Yetileri 101,” dedi.

Bir öğrenci kıkırdadı.

“Aslında, ders son sınıf seçmeli dersi, ‘İktisat Dünyası.’ Oldukça açık bir zihinden başka bu dersi alabilmek için hiçbir önkoşul yok. Şimdi, çıkarın bakalım kâğıtları, sınav var!” dedi Sam, aniden ve büyük bir zevkle. “Bir kâğıt çıkarıp üstüne adınızı yazın.”

Öğrencilerden birkaç sessiz homurtu yükseldi.

“Derdinizi anlıyorum,” dedi Sam. “Lisenin son yılı, okulun daha ilk günü, al sana bir sınav. Merak etmeyin. Kolay.”

Tahtaya gidip iki sayı yazdı:

531.000.000.000 ve 16.500.000.

“Rakamların birincisi, 531 milyar, ham petrolün miktarı, varil cinsinden, şu an yeraltında bulunan miktar. Buna rezerv diyorlar. İkinci rakam dünyanın yıllık ham petrol tüketimi. Soru şu: Dünya acaba ne zaman petROLSÜZ kalacak? Bir dakikanız var.”

“Bir dakika?” diye çıktı bir protestocu. “Hesap makinası kullanabilir miyiz?” diye sordu bir başkası.

“Evet,” dedi Sam.

“Gün cinsinden mi istiyorsunuz, yoksa yıl mı, saat mi, dakika mı?” diye sordu başka biri.

“Size kalmış.”

Öğrenciler hesap makinalarına gömülürken Sam mutlu bir şekilde etrafına bakındı. Edwards Lisesi öğretmenlik yapmak için güzel bir yerdi. Zengin bir şekilde dekore edilmiş kapı çerçevesinden tavana, düzgün bir şekilde dizilmiş sıralara kadar her yer meşe kaplamaydı. Sam yeni bir öğretim yılının ilk gününe sinen heyecan ve beklentinin tatlı gerginliğini hissediyordu.

Sınıfta 18 öğrenci vardı. Üçüncü sırada oturan uzun boy-

lu, sarı saçlı bir kız dikkati çekiyordu. Uzaklara bakıyor, anlaşıldığı kadarıyla sınav sorusuyla uğraşmayı reddediyordu. Ötekiler hesap makinalarının tuşlarına basıyor, hareketle bir şeyler yapmaya uğraşıyorlardı.

“10 saniye!” anonsu yaptı Sam. Homurtular arttı.

“Süre doldu. En iyi tahmininizi yazın lütfen.” Sam aralarından geçerek kâğıtları topladı. Odanın ön tarafına geri dönerken elindeki kâğıtları düzene soktu.

“Adın ne senin?” diye sordu Sam, üçüncü sıradaki sarışın kızın önünde durarak.

“Amy.”

“Amy, senin cevabın neydi?”

“Boş kâğıt verdim. Bence bu bir aldatmaca sorusuydu.”

“Yaa. Peki sence neden, Amy?”

“Çünkü bu bir iktisat dersi, hesap makinasının nasıl kullanılacağıyla ilgili bir ders, ya da bir takvim dersi değil ki.”

“O halde aldatmaca nerede?”

“Bilmiyorum. Bunu çıkaracak kadar iktisat bilmiyorum, ama hâlâ düşünüyorum.”

“Düşünmek, bu dersin amacıdır,” dedi Sam, sınıfın önüne ilerlerken. “Şüpheli olun. Kendiniz düşünün. Ve insan davranışıyla ilgili birkaç önemli prensibi hatırlayın. Onları nasıl kullanacağınızı öğrenin, bu dersi geçersiniz. Sorunun doğru cevabı şu: hiçbir zaman petROLSÜZ kalmayacağız.”

Sam durdu, kelimelerinin hazmedilmesine fırsat tanıdı. Son sıradaki bir öğrenci yanı başındakine döndü ve fısıldadı, “Bu ne biçim cevap be? Bu adam çılgının teki!”

Birçok kişi Sam Gordon’ın çılgın olduğunu düşünüyordu, ama onu iyi tanıyan pek az insan vardı. Sürüden ayrılanı kurt kapar. Tuhaf bir kişi olarak Sam, çok küçük bir sürü-

nün elemanıydı. Yılın ilerleyen dönemlerinde, başı derde girmeye başladığında, başından geçen olayların aslını kimse bilmiyordu. Koridorları dolduran dedikodular yalnızca tahminlere dayalı şeylerdi.

Edwards Lisesi gibi bir okulun onu işe alması daha baştan şaşırtıcıydı. Ülkenin başkentindeki belki de en prestijli özel lise olarak Edwards Lisesi şehrin kuzeybatı köşesinde sessiz bir yerleşim alanına kurulmuştu. Washington Ulusal Katedrali ve Hayvanat Bahçesinden birkaç blok ötedeydi. Okulun ilk dönemlerinde, yirminci yüzyılın başlarında, öğretmenler sık sık bu yerleşim yerini, öğrencilere insanın meleklar ve hayvanlar arasında, ilâhî olanla profan* arasında zehirlendiğini hatırlatmak için kullanırlardı; insanları doğru yöne sevk etmek Edwards Lisesi'nin göreviydi. Modern zamanlarda ise okul yalnızca genç kızlar ve erkekleri kuzeye doğru, Ivy Ligi üniversiteleri** yönüne doğru itmekle yetiniyordu.

Edwards Lisesi Sam'i istihdam etmişti, zira iktisat dalında yüksek lisans derecesine sahipti ve dört yıllık öğretim tecrübesi vardı. Önceki yaz otuz yaşına girmişti. Okuldaki ilk yılında birkaç şubeye ileri seviye iktisat dersinin yanı sıra devlet ve siyaset üzerine bir ders de vermişti. Bu yıl programına ilk seçmeli dersi olan, ne isterse onu öğretme imkânına sahip olduğu "İktisat Dünyası" dersini eklemişti.

"Düşünün, düşünün, düşünün!" diyordu Sam sınıfa. "Dünyada sınırlı bir miktarda ham petrol var. Her gün hayli yüksek bir miktarını kullanıyoruz. Açıktır ki, petROLSÜZ kalacağız. Öyle değil mi?"

* Profan: İlahî olandan arındırılmış, kutsal olmayan.

** ABD'nin kuzeybatı bölgesindeki bir grup yüksek prestijli üniversite.

Sam durakladı ve sıralardaki yüzlere başını çevirdi.

“Buna cevap verecek kimse var mı?”

“Şey, petrolsüz kalacağımız gibi görünüyor,” dedi Amy.

“Amy, antep fıstığı sever misin?” diye sordu Sam.

“Sevmeyen var mı ki?”

Varsayalım ki sana doğum günün için tam bir oda dolusu kabuklu antep fıstığı verdim. Büyük bir oda, diyelim ki bu sınıf kadar. Oda bir buçuk metre yükseklikte antep fıstığı dolu. Milyonlarca fıstık. Mutlu yıllar, Amy. Fıstık Odasına hoş geldin. Oda dolusu fıstık emrine amade. Ne zaman gelip fıstık yemek istersen iste, ücret yok. İstersen arkadaşlarını da getir. Dalın odaya ve bir fıstık partisi yapın. Tabii heyecandan dört köşesin artık.”

“Heyecandan dört köşe mi?”

“Tamam, o zaman ‘makul derecede mutlu’ diyelim. Bana evet de, yardımcı ol” dedi Sam, gülümseyerek.

“Mutlusun, çünkü antep fıstığını seviyorsun. Yalnız Fıstık Odası dışında fıstıklar pahalı. İçerdeyse, bedava. Fıstık Odasında bir tek kural var: Fıstıkları yedikçe kabuklarını odada bırakmak zorundasın. Onları beraberinde dışarı çıkaramazsın. Başlangıçta hiç sorun değil. İlk birkaç gün, belki birkaç hafta, hatta birkaç ay fıstıkların sürüsüne bereket. Ancak yıllar geçtikçe, yenmedik bir fıstığı bulabilmek giderek daha uzun zamana mal olacaktır. Araya kabuklar girmeye başlayacak. Arkadaşlarıyla geliyorsunuz ve bir tane yenmemiş fıstık bulabilmek uğruna önceden yediğiniz fıstıkların kabuklarını aralamaya saatler harcıyorsunuz. Arkadaşların diyor ki, artık bu şekilde toplanmaya bir son vermek zorundayız. ‘Neden?’ diye soruyorsun, ‘Bedava antep fıstığı sevmiyor musunuz?’ Arkadaşların bu durumda ne derler?”

“Fıstıklar artık bedava değil ki,” dedi Amy.

“Kesinlikle!” diye bağırdı Sam, heyecanla. “Bir süre sonra kabuk dağlarının derinliklerinden bir fıstık bulabilmek için saatler harcamaktansa, mağazadan para vererek fıstık almak daha tercihe değer görünecektir. Fıstık Odasındaki fıstıkların maliyeti çok yükselmiştir artık. Petrol için de aynı durum geçerlidir. Petrolün son damlası bulunup çıkarılmazdan yıllar önce bir enerji kaynağı olarak petrol kullanmaktan vazgeçeceğiz. Yeni rezervler bulmak artık fazlasıyla zorlaşacak. Yahut bildiğimiz rezervleri çıkarmak fazlasıyla pahalı hâle gelecek. Petrolsüz kalmadan çok önce daha ucuz alternatiflere atlayacağız. Fıstıkları hatırlayın!”

Arka sırada oturan o çocuk yine arkadaşına doğru eğildi. “Adamın çılgın olduğunu söylemiştim. Fıstık Odasında fazla zaman harcamakmış, işe bak ya.”

Sam’in sınıfının bulunduğu koridorun sonunda, Laura Silver heyecanını yatıştırmaya çalışıyordu. Dersinin başında Sam Gordon içinde kelebekler hissederken, Laura Silver’in içinde koşuşturan daha büyük bir şeyler, belki de yarasalar vardı. Edwards Lisesi’nde ders vermek onun gerçek anlamda ilk işiydi. İsmi tahtaya yazdı, dersin adını da: İngiliz Edebiyatı.

“Ben Laura Silver. Dersimiz İngiliz Edebiyatı. İlk konumuz ise Charles Dickens’in *Büyük Umutlar* adlı eseri.”

Laura notlarından başını doğrulttu. Balıkları andıran donuk yüzlerle dolu sınıf Laura’nın devam etmesini bekliyordu. Uzun, işlemeli bir etek ile şeritli bir bluz giymişti. Kumral saçlarının lüleleri yüzünden geriye doğru siyah

bir taçla toplanmıştı. Makyajı yoktu. Tahtaya giderek şunu yazdı: “Edinip harcayarak, heba ederiz güçlerimizi.”

“Bu sözü kim söylemiş bileneğiniz var mı?”

“Shakespeare?” diye tahminde bulundu biri.

“Her zaman iyi bir ihtimal. Ardından Alexander Pope ya da İncil’i deneyin. Ne var ki bu, William Wordsworth’ten bir şiir. Değerlendirmeye başlamadan, gelin şu sıraları daire şekline getirelim, öyle konuşalım.”

Bu fiziksel hareket sınıfa canlılık getirmişti. On beş sıra yerlerini alınca Laura kendi sırasını da gruba ekledi. Ardından dairenin etrafında yürürken herkesin kendini tanıtmamasını ve sevdiği bir kitabı söylemesini istedi.

“Şimdi de” dedi Laura, tanışma faslı bitince, “bir kâğıt çıkarıp Wordsworth’ün ne demek istediği konusunda ne düşündüğünüzü, kendi sözcüklerinizle ifade etmeye çalışmanızı istiyorum. Doğru veya yanlış cevap yoktur. Elinizden gelenin en iyisini yapın, sonra değerlendirmesini yapacağız.”

Laura, Edwards Lisesi’nde ders verdiği için şanslıydı. Daha yirmi dört yaşındaydı. Yale’de İngilizce bölümünü bitirmiş, önceki yılı İsrail’de bir kibbutzda* meyve toplayıp bir kutu fabrikasında çalışarak geçirmiş, sonra da yazın İtalyancasını geliştirip Floransa’yı keşfetmek üzere İtalya’ya uğramıştı. Edwards Lisesi’nin tecrübesiz birini işe alması alışılmış bir şey değildi. Ancak üniversite hocalarından aldığı tavsiye mektupları çok çok iyiydi ve bu okulda son sınıflara Dickens üzerine misafir öğretmen olarak verdiği seçmeli ders işe alınmasını sağlamıştı.

* ABD’nin en prestijli üniversitelerinden biri.

** Kibbutz: İsrail’deki kamu mülkiyetli çiftlikler.

Edwards Lisesi'nde iki yıl daha ders vermeyi planlıyordu. Ardından ver elini hukuk fakültesi. Hukuk fakültesi büyümek kadar kaçınılmaz bir şey gibi görünüyordu. Annesi de, babası da avukattı. Tartışmaya bayılırdı. Dünyayı düzeltmek konusunda üzerine düşeni yapmak istiyordu.

“Pekâlâ,” dedi Laura, birkaç dakika geçtikten sonra. “Şair diyor ki, ‘Edinip harcayarak, heba ederiz güçlerimizi.’ Edinip harcayarak demekle, sizce ne demek istiyordu? Edinmek ve harcamak, neyi?”

Derslerin başladığı ilk gün daima zor bir gündür. Hele ilk kez ders vermeye başlamış olan bir hoca, okula yeni başlamış (lise birinci) sınıflarla yüz yüze gelmişse, bu zorluk daha da artar. Laura'nın sorusu bir an havada asılı kaldı. Sonra onu rahatlatır şekilde tam karşısında oturan bir kız elini kaldırdı.

“Emily?”

“Para elde edip harcamak?”

“Peki sence neden para?”

“Harcıyorsunuz. Başka ne olabilir ki?”

“Wordsworth'ün ne söylemeye çalıştığı konusunda yazdığın şeyi lütfen okur musun bize?”

“Para kazanmak ve harcamak bir insanı zayıf hale getirir.”

“Mükemmel. Gayet anlamlı. Ama bir soruyu da akla getiriyor: Wordsworth neden ‘kazanmak’ değil de, ‘edinmek’ demiş olabilir?” Laura soran gözlerle halkaya bakındı. Bir el kalktı.

“Steven?”

“Bence Wordsworth ‘edinmek’ deyimini kullanmak istemiş, çünkü kulağa kazanmak kadar hoş gelmiyor. Para kazanmak normalde iyi bir şeydir. Oysa para elde etmek o

kadar hoş görünmüyor.”

“İlginç bir düşünce. Neden ‘edinme’yi ‘kazanmak’tan daha az çekici buluyorsun?”

“Sebebi şu, kazanmanın yanısıra parayı birçok başka yoldan ‘edinebilirsiniz.’ Para kazanmak gayet dürüst ve âdil bir şey gibi geliyor insana. Oysa elde etmek, biraz, nasıl desem, kirli. Çalmak gibi. Yahut da birini kandırıp parasını almak gibi.”

“Bu düşünceye katılan veya itiraz eden var mı? Evet, Kim?”

“Bence Wordsworth değişen bir şey yok demeye çalışıyor. Yani ha kazanmak, ha çalmak, veya benzer bir şey, parayla ilgili her şeyde bir iğrençlik var.”

“Çok güzel,” dedi Laura, bir cesaret gülümseyişi göndererek. “Alıntının yorumuyla ilgili sen neler yazdın bakalım?”

Koridorun diğer ucunda Sam bir ileri, bir geri gidiyor, sınıfa hinoğlu hin bakışlar fırlatıyordu. Cebinden 1 dolar çıkarıp masanın üzerine koydu.

“Gelin bir oyun oynayalım,” dedi, gözlerinden kurnazlık fışkırtıyordu. “Bu 1 doları ilk kapan kişi cebine indirebilir.”

Durumun tuhaflığı öğrencileri bir an için dondurmuştu. Derken ikinci sıradan bir öğrenci sırasından fırlayıp doları kaptı.

Sam delikanlının yanına gelip elini sıktı, “Aferin!” dedi. Genç şaşkın şaşkın gülümsüyodu. Sam masaya döndü. Bu kez cebinden 5 dolarlık bir kâğıt para çıkardı. Sınıfa gösterdi, sonra da elinden bıraktığı para sallana sallana masanın üzerine kondu.

“Aynı oyun,” dedi, soğukkanlı bir şekilde.

Sınıf âdeta patlamıştı. Sandalyeler gürültüyle karışıyor, vücutlar itiş kakış arasında öne fırlıyordu. Kısa bir arbede, ardından bir zafer çığılığı. Sam yine, mücadeleden galip çıkan öğrencinin elini sıktı.

“Heyecan verici değil mi?” dedi, sınıfa dönerek.

“Masa üstündeki para, müthiş harekete geçirici bir faktör.” İleri fırlamış öğrenciler sıralarına geri döndüler. Bazıları belki bir fasıl daha olur umuduyla masa çevresinde oyalanıyorlardı.

Sam öğrenciler yerlerini alıncaya kadar bekledi, sonra masanın üstüne oturdu. Cebinden bir 20 dolar çıkarıp, baş parmağıyla işaret parmağı arasında tuttuğu parayı öğrencilerin başları üzerinde gezdirmeye başladı. Sınıfın önemli bir kısmı öne doğru uzanıyor, başlarını kaldırıyor, gülerek bağırarak kollarını öne uzatıyor ve [parayı kapmak için] uygun pozisyon almaya çalışıyordu.

“Şaka yaptım,” dedi Sam, parayı tekrar cebine koyarken. “Size iktisat öğretmeyi seviyorum, ama 20 dolar bir ders vermek için çok fazla. İnanabiliyor musunuz, bir de bazıları iktisadın aslında sıkıcı olduğunu düşünüyorlar?” Sam masadan yere atlayıp öğrencilerin önünde dikildi. “Şimdi söyleyin bakalım, bu oyundan alınacak ders nedir?”

“Materyalizm bizi çürütüyor,” diye karşılık verdi Kim, Laura’nın, Wordsworth’ten yapılan alıntı konusunda kendisinin ne düşündüğü sorusuna verdiği cevapta.

“Gayet güzel. Çok da öz. Sadece üç kelime.”

“Evet” dedi Kim. “Ama ‘edinip harcayarak, heba ederiz güçlerimizi’ dizesinin büyüüne sahip değil. Sanırım onun ‘para’ sözcüğünü atlamasının nedeni bu.”

“Neden acaba?”

“Para ediniþ harcayarak, heba ederiz güçlerimizi” diye tekrarladı Kim, burnunu kıvırarak. “Para sözcüğünü eklemek dizenin ritmini öldürüyor. Şarkı gibi gelmiyor. Anlıyorsunuz değil mi?”

Laura gülümsedi. Kim’i kucaklamak istiyordu, ama kendini tutmayı başardı. Halkanın etrafına bakındı. “Pekâlâ, şimdi de dizenin son kısmına bakalım. Wordsworth sadece materyalizmin bizi çürüteceğini değil de, ondan daha fazla bir şey söylemeye çalışmıyor mu sizce? Ne demek ‘güçlerimizi heba etmek’? Oldukça perişan edici geliyor, öyle değil mi?”

“Bu arada,” diyordu Sam, “bu 531 milyar varillik rezervler ve 16,5 milyar varillik yıllık tüketim aslında 1970 için verilen rakamlardır. Şayet hiçbir şey değişmemiş olsa, yaklaşık otuz yıl sonra petrolümüz bitmiş olacaktı. Ne var ki 2000 yılına gelindiğinde, dünyanın yıllık tüketimi yaklaşık 26 milyar varil olmasına rağmen, bir şekilde toplam rezervler de bir trilyon varil düzeyine tırmanmıştı. Aniden kırk yıllık daha petrole kavuşmuş olduk.”

“Bu nasıl olabilir ki?” diye sordu bir öğrenci.

“Özmenfaat.* 70’lerin sonlarında petrol fiyatları fırlayınca, tüketiciler petrolü daha etkin kullanmanın yollarını bulurken, üreticiler de yeni rezervler keşfettiler. Dolayısıyla petROLSÜZ kalma noktasına 1970’te olduğumuzdan daha uzağız. Özçikarın gücünü asla küçümsemeyin. “Bu kravattı

* *Self-interest* kavramının karşılığı olarak önerilmektedir; kişisel çıkar, bireysel menfaat veya özçikar da denebilir.

görüyor musunuz?” dedi Sam, boynundaki kravatı göstererek. “Kravattaki resim Adam Smith’tir, muhtemelen tüm zamanların en meşhur iktisatçısı. O da özçıkarcın gücünü herkes kadar iyi kavramıştı.” Zil çaldı, dersin sonu gelmişti.

Laura rahatlamıştı. Annesi haklıydı, 45 dakika uzun bir zaman değildi. Sınıfa *Büyük Umutlar* adlı kitaptan ilk ödelerini verdi.

“Bayan Silver?” diye seslendi bir öğrenci.

“Evet.”

“Sanıyordum ki Dickens’ın *Büyük Umutlar*’ını okuyacaktık. Neden derse Wordsworth’ten bir alıntıyla başladık?”

“Güzel soru,” dedi Laura, birinin bunu fark etmiş olmasından memnundu.

“*Büyük Umutlar*’ı okumaya başla, cevabını bulacaksın.”

O gün öğleden sonra Sam’in “masa üstünde para” oyunu haberi hızla tüm okula yayılmıştı. Laura, Sam Gordon gibi bir tipin Wordsworth hakkında ne düşündüğünü; esasen ekonomistlerin çoğunun Wordsworth’ün adını bile duyup duymadığını merak ediyordu. Okuldan dışarı çıkarken Sam’in sınıfının yanında durup içeriye dikizledi.

Sam ayrılmıştı. Laura içeri dalıp etrafa göz attı. Boş bir sınıfın tatlı havasını severdi. Üniversitedeyken, sınava çalışacağında, boş bir sınıfın yalnızlığını kütüphanenin kargaşasına daima tercih ederdi. Burada, Sam’in sınıf dekoru olarak seçtiği müteveffa ekonomistlerin siyah-beyaz

portreleri sınıfın neşesini kaçırmıştı. Kasvetli görünen bir mekân olmuştu burası. Belki de “edinmek ve harcamak”ın kalkıp da bir bilimsel çalışma konusu yapılması, kişinin güçlerini heba ediyordu.

Dışarı çıkmak için dönerken, köşedeki renk cümbüşü gözüne takıldı. “It’s A Wonderful Life” (Harika Bir Hayat) filminin afişiydi. Jimmy Steward, Donna Reed’i ölesiye kollarına almıştı. Böyle romantik bir sahneyi, bu siyah-beyaz renkler içindeki, dünyadan çoktan göçmüş adamların yanı başında görmek, bir cenaze merasiminde flört eden birini izlemeye benziyordu.

Laura, Sam’in sınıfın önünde dikilip öğrencilerinin açılan ellerine dolar saçtığı masaya baktı. Nasıl oluyor da, açgözlülüğü ödüllendiren bir adam, kalkıp da kâra değil insana öncelik verme ilkesine adanmış bir filme yüksek bir değer verebiliyordu?